

29. Crystal D. The ideal dictionary, lexicographer and user / David Crystal.– In: Lexicography: an emerging international profession/Ed. by R. Ilson.– Manchester: Manchester University Press, 1986. – P. 72–81.
30. Geeraerts D. Types of Semantic Information in Dictionaries / Dirk Geeraerts. – In: A Spectrum of Lexicography: Papers from ALLA Brussels 1984/Ed. by R. Ilson.– Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1984. – P. 1–10.
31. Gramley S. The Vocabulary of World English / Stephan Gramley.– London: A Hodder Arnold Publication, 2001. – 323 p.
32. Jackson H. Lexicography. An Introduction / Howard Jackson.– London/New York: Routledge, 2002. – 190 p.
33. Landau S.I. Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography / Sidney I. Landau. – Cambridge: The University Press, 2001. – 477 p.
34. Osselton N.E. On the history of Dictionaries / N.E. Osselton.– In: Lexicography: Principles and Practice/Ed. by R.R.K. Hartman.– London/New York: Academic Press, 1983. – P. 13–21.
35. Sterkenburg van P and others. A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography Research and Practice)/Ed. by Piet van Sterkenburg.– Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. – Vol. 6. – 459 p.
36. Zgusta L. Manual of Lexicography / Ladislav Zgusta. – Praha: Academia, Publishing House of the Czechoslovak, 1972. – 360 p.

МАТЕРІАЛ ІССЛЕДОВАНИЯ

37. Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Third Edition) /Ed. Elizabeth Walter./– Cambridge: Cambridge University Press, 2008.– 1699 p.
38. Longman Dictionary of Contemporary English (Tenth impression) /Ed. Della Summers./– Harlow: Pearson Education Limited, 2007.– 1949 p.
39. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (Second Edition) /Ed. Michael Rundell./– Oxford: Macmillan Edition, 2007.– 1748 p.
40. Oxford Advanced Learner's Dictionary (Seventh edition) /Ed. Sally Wehmeier./– Oxford: Oxford University Press, 2008.– 1780 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Томчаковський – викладач, аспірант кафедри лексикології і стилістики англійської мови факультету романо-германської філології Одеського національного університету ім. І. Мечникова.

Наукові інтереси: невербальна комунікація, лексикографія англійської мови.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ІНШОМОВНИХ СЛІВ В ЕПІСТОЛЯРІЇ А. КРИМСЬКОГО 1920–1941 РР.

Дмитро ШУЛЬГА (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто закономірності передачі іншомовних слів засобами української графіки відповідно до чинних на той час правописних норм в епістолярії А. Кримського 1920–1941 рр.

Regularities of foreign words transference by the means of Ukrainian graphics according to the current orthography rules in the A. Krymsky's epistolary in 1920–1941 are under consideration in this paper.

В історії розвитку будь-якої мови завжди актуальними є проблеми унормування правописного кодексу. І це не випадково, адже, як зазначає В.В. Німчук, „значення стабільної орфографії для духовної культури – велетенське, адже правопис забезпечує міцність норми (кодексу) літературної мови, сприяє освіті й усталенню грамотності громадян” [3: 1]. Щодо українського правопису, то за останні сто років він зазнав чи не найбільш інтенсивного спеціального опрацювання, та й на сьогодні пропозиції авторів нової редакції „Українського правопису” (1999 року) викликають багато суперечок. Тому на сучасному етапі дослідження процесу становлення українських правописних норм у XX столітті та їхнє відображення в різних жанрах і стилях мови є актуальним.

Мета статті – дослідити процес передачі іншомовних слів засобами української графіки в листах А. Кримського 1920–1941 рр. Завдання статті: 1) з'ясувати правила відтворення слів іншомовного походження в українській мові у 20–40-і рр. XX століття; 2) проаналізувати способи передачі іншомовних слів засобами української графіки у приватних і ділових листах А. Кримського згаданого періоду, зокрема випадки передачі іншомовних **i** (**y**) буквами **i** та **и**, передача **h** та **g** (літерами **г** та **г'**), пом'якшення чи непом'якшення /л/, вживання літери **ф**, подвоєння букв на позначення подовжених приголосних звуків у загальних та власних назвах.

Одним з найбільш дискусійних питань у сфері адаптації запозичених слів є передача іншомовних літер **i** (**y**) в українській мові буквами **i** та **и**. „Найголовніші правила українського правопису” 1921 року Української Академії наук (Правописно-термінологічну комісію якої очолював А. Кримський) рекомендують писати **и** в чужих словах не тільки після **д**, **т**, **з**, **с** та **р**, але й після **ж**, **ч**, **ш** (так зване „правило дев'ятки”); після усіх інших приголосних – **i**. Крім того, **i** (а не **и**) запропоновано писати в запозичених словах перед

буквою на позначення голосної фонемі та **й**, але допускається написання **и** в словах: *диякон, диявол, Гавриїл* [2: 313].

Відповідно до вимог „Українського правопису” 1928 року, після всіх приголосних у власних назвах (імена людей, прізвища, географічні назви) пишеться **і**. Виняток зроблено тільки для слів *Америка, Африка, Париж, Рига, Єгипет* – з тієї причини, що вони є старими запозиченнями. У свою чергу, „**и** в чужих словах пишемо у загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ш, ч, р**, але в кінці слова **і**. Звичайно **і** не міняємо на **и**, коли воно має функціональне значення, наприклад, у хімічних термінах: *хлорит (при хлорат), етін (при етен), бензіл (при бензил)*” [4: 474, 475].

Практично такі ж норми закріплені й у правописі 1933 року, щоправда там зауважено, що **і** пишеться в таких загальних словах, як: *гратис, екслібрис, піаніссімо*, а **и** – у власних назвах *Америка, Африка, Париж, Рига, Британія* [5: 510].

У листуванні А. Кримського фіксуємо написання **и** в словах іншомовного походження після **д** (*директиви, кредит, дисципліни*), **т** (*інституція, ревматизм, релятивний*), **з** (*президія, пропозиція, позитивний*), **с** (*класифікація, система, асигновка*), **ц** (*цифра, енциклопедичний, циркуляр*), **ш** (*фальшивий*), **р** (*тариф, скрипт, матрицювання*) і перед наступними приголосними. Подібне вживання **и** засвідчене й після інших приголосних у сполученнях **-ик, -ика, -ичний**, наприклад: *академик, академичний*.

Натомість **і** завжди пишеться після **б** (*кабінет, бібліотека*), **п** (*аспірант, утопіст*), **в** (*еквівалент, віце-президент*), **м** (*номінальний, компромітація*), **ф** (*фізика, конфіденціальний*), **г** (*гімназія, егіда*), **к** (*кілограм*), **х** (*архів, хімічний*), **л** (*інтелігент, палітурник*), **н** (*гуманітарний, комунікація*); після **д, т, з, с, ц, ж (дж), ш, ч, р** перед буквою на позначення голосної фонемі та **й** (*історіографія, спеціаліст, тріумф, турбація, діалектологічний* тощо), а також після цих дев’яти літер у власних назвах (наприклад: *Лейпціг, Шіллер* тощо).

Крім того, у „Найголовніших правилах українського правопису” 1921 року зазначено, що „в чужих словах пишемо **-ія, -іє**, а не **-іа, -іє**: *матеріал, геніальний, спеціальний, фіялка, варіант пістизм, гісна*” [2: 313]. „Український правопис” 1928 року рекомендує не тільки написання **і** після усіх приголосних перед голосними та **й**, але й відзначає, що „чуже *іа* передаємо через **ія, іє** – через **іє, іу** – через **ію** (у загальних іменниках), але *іо* через – **ію**: *матеріал, історія, копія, Азія, соціалізм, спеціальний, мініатюрний, паліатив, амоніак, діалект і т. ін.; авдієнція, гісна, клієнт, пієтет, Трієст і т. ін.; тріумф, тріумфірат, радіос, консіліум, медіум, але Кіу-Сіу і т. ін.; ембріон, геліотроп, біоскоп, соціологія, аксіома, Онтаріо; критерій, радії і т. ін.*” [4: 474]. Автори „Українського правопису” 1933 року згадану норму скасовують, рекомендуючи в таких випадках писати „**іа, іє, іу, еа**, крім позиції в кінці слова, як-от: *Азія, артерія, премія, партія, індустрія, ідея*” [5: 510].

А. Кримський у приватних і ділових листах дотримується норм „Найголовніших правил українського правопису” 1921 року й „Українського правопису” 1928 року, послідовно вживаючи **-ія-, -ію-, -іє-** в запозичених загальних іменниках і прикметниках, наприклад: *матеріал, матеріальний, спеціаліст, спеціальний, діалектологічний, комісаріат, провінціальний, преміальні, тріумф, орієнталістичний* тощо.

У „Найголовніших правилах українського правопису” 1921 року запропоновано такі правила передачі літер **h** та **g** української буквами **г** та **г**: „**g** у чужоземних словах передаємо через **г**: *гімназія, телеграф, генерал, газета, термінологія, психологія*. Але в чужих прізвищах точно одрізняємо **g** од **h**. *Гюго (Hugo), Гутгейль, Гріг, Гартман*” [2: 312]. „Український правопис” 1928 року рекомендує передавати іншомовну **h** українською літерою **г**, а щодо **g** – то в новіших запозиченнях цю букву треба передавати літерою **г**, а в запозиченнях, засвоєних давніше, особливо з грецької мови, літерою **г** [4: 472]. „Український правопис” 1933 року вилучає з української абетки літеру **г** та встановлює передачу іншомовних **h** та **g** (незалежно від вимови) знаком **г** [5: 509]. У листах А. Кримського 1920–1941 рр. уживання літери **г** та **г** у запозичених власних та загальних назвах не послідовне, наприклад: зафіксовані варіанти написання *аргумент* й *аргумент*, з буквою **г** пишуться *телеграма, агонія, етнографія, гімназія* (як давно запозичені, до того ж три останні слова – грецького походження), в іншомовних прізвищах уживається **г**, наприклад: *Гранат* тощо.

Щодо правил передачі м'якої чи нем'якої фонем */л/* „Найголовніші правила українського правопису” 1921 року рекомендують у чужих словах */л/* на письмі не пом'якшувати. Але зауважено: „Тільки в декількох нечисленних словах, що дійшли до нашої мови через польське посередництво, ми маємо м'яке *л*, напр.: *пляшка, клямка, ляда, лямп*, канцелярія, *льо*х, або ще: *ілюмінація, ілюстрація* (останні не без французького впливу: *illustration, illumination*)” [2: 312]. „Український правопис” 1928 року встановлює випадки пом'якшення залежно від давності запозичення [4: 470, 471]. „Український правопис” 1933 року слова іншомовного походження з фонемою *[л]* рекомендує здебільшого передавати непом'якшеною */л/*, окрім засвоєних уже з м'якою */л'/* [5: 508, 509]. У приватних і ділових листах досліджуваного періоду А. Кримський дотримувався норм „Українського правопису” 1928 року, наприклад: *колегія, ювілей, філологія, ідеологія* (тверда */л/* у здавна запозичених словах) та *автомобіль, пляцкарта, фізіологія, кольоквіум* (м'яка */л'/* у новіших запозиченнях).

На широкому застосуванні в запозичених словах літери **ф** (а не сполучення букв **хв**) наголошено у „Найголовніших правилах українського правопису” 1921 року та „Українському правописі” 1928 року. Окремо зазначено, що грецьку літеру **θ** (**th**) на письмі варто передавати буквою **т** [2: 312; 4: 472]. Натомість „Український правопис” 1933 року уніфікує ці правила: „В іншомовних словах пишеться **ф** (а не **хв**): *факт, форма, фунт, фах, фабрика, фамілія, офіціальний, реформіст, Гаммерфест...* Так само пишеться: *міф, орфографія, кафедра, логарифм, ефір, пафос* при *ортопедія, ортодокс, театр, теорія...*” [5: 509]. У листах А. Кримського запозичені слова з **ф** зустрічаються достатньо часто, здебільшого це лексика на позначення наукових понять і термінів, наприклад: *етнографія, філологія, фольклористика, фразеологія, монографія, бібліографія, атмосфера, телеграф* тощо. Автор послідовно дотримується правила передачі грецької літери **θ** через **т**, наприклад: *катедра, ортографія* тощо.

Щодо подвоєння букв на позначення приголосних в іншомовних словах, то в „Найголовніших правилах українського правопису” 1921 року зазначено: „У чужих словах не подвоюється приголосний...; тільки... **н** подвоюємо в отаких словах: *манна, панна, ванна, Ганна, бонна*. Але у власних назвах, здебільшого лиш чужоземних (винятково в своїх), та в словах з церковної мови подвоюємо приголосний звук згідно з вимовою чужоземців: *Едда, Міллер, Мюллер, Ганнібал, Аннам, Колесса, Мекка, авва, равві, осанна*” [2: 312]. Така ж диференціація написання (залежно від того, чи запозичена лексема є власною або загальною назвою) збережена і в „Українських правописах” 1928 та 1933 років. Тільки зауважено, що „подвоєні приголосні залишаються й у всіх вивідних словах, але в прикметниках перед **-ськ-** пишемо один приголосний: *андорський, едеський*” [4: 473]. У своєму листуванні А. Кримський послідовно дотримується цих правописних норм, наприклад: *кореспондент, апарат, коректура, територія, комісія, комуністичний*, але *Абдеррахман Джамі, Павло Таке* тощо.

Таким чином, проаналізована епістолярна спадщина А. Кримського – академіка Української Академії наук, чия діяльність у першій половині ХХ століття була якраз і спрямована на вироблення правописних норм – свідчить, що в питаннях адаптації іншомовних слів засобами української графіки науковець прихильно ставиться до широкого застосування фонем */л'/* у запозиченнях (особливо найновіших для досліджуваного періоду), до передачі грецького **θ** (**th**) на письмі буквою **т**, рекомендує зберігати подвоєння букв на позначення подовжених приголосних звуків в іншомовних власних назвах (на відміну від загальних). При передачі іншомовних **і** (**y**) А. Кримський дотримується „правила дев'ятки”, уживаючи **и** після **д, т, з, с, ц, ж** (**дж**), **ш, ч, р** у загальних назвах перед буквою на позначення приголосної фонем та **і** після всіх інших приголосних; зафіксовано подібне написання **і** після всіх приголосних перед буквою на позначення голосної фонем та **й**, а також в усіх власних назвах. Крім того, у листах А. Кримського в запозичених словах буквосполучення **-ia-, -ie-, -iy-** послідовно передаються як **-іа-, -іє-, -ію-**.

Залучення деяких із цих правил до нової редакції „Українського правопису” нині активно дискутується в науковому середовищі, тому дослідження правописних норм у

приватному та діловому листуванні українських письменників і науковців 20–40-х рр. XX століття стане об'єктом наших подальших студій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Епістолярна спадщина Агатангела Кримського (1890–1941) у 2 т. / [ред. Матвєєва Л. В. та ін.]. – К., 2005. – Т. 2: 1918–1941. – 2005. – 359 с.
2. Найголовніші правила українського правопису (1921) // Історія українського правопису XVI–XX століть: хрестоматія / [упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва]. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 306–314.
3. Німчук В. В. Проблеми українського правопису у XX столітті [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravopys.vlada.kiev.ua/pravopys/1.html>.
4. Український правопис (1928) // Історія українського правопису XVI–XX століть: хрестоматія / [упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва]. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 453–486.
5. Український правопис (1933) // Історія українського правопису XVI–XX століть: хрестоматія / [упоряд. В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва]. – К.: Наукова думка, 2004. – С. 487–514.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Дмитро Шульга – аспірант кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвостилістичне дослідження епістолярію.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВ ІЗ КОНТЕМПОРАЛЬНОЮ СЕМОЮ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ У МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ ХРИСТІЯНСЬКОГО ПРОРОЦТВА

Олеся ЧЕРХАВА (Львів, Україна)

Стаття продовжує дослідження англійського біблійного пророцтва як мовленнєвого жанру профетичного дискурсу (на основі Книги Великих Пророків, версії перекладу Короля Якова). Розглянуто дієслова до семантичної структури котрих входить контемпоральна сема, виявлено особливості синтаксичних конструкцій з цими дієсловами та їх функціонування у мовленнєвих актах християнського пророцтва.

The paper is the sequential of the investigation of English Bible Prophecy as a speech genre of prophetic discourse (based on King James Bible, the Book of the Prophet Jeremiah, Isaiah, Ezekiel). Verbs the semantic structure of which includes contemporaneous seme are analysed, their supplementary semes and functions in speech acts are investigated.

Кожна одиниця мови при використанні у мовленні набуває властивостей, які визначаються її відношенням до елементів тексту, місцем у мовленнєвому ланцюгу, поєднуваністю з іншими елементами цього ланцюга. Розглядаючи функціонування як поведінку мовної одиниці в усному чи писемному мовленні, сукупність усіх характеристик, яких вона набуває в мовленні: ступінь уживаності (частота), поєднуваність з іншими одиницями (сполучуваність), позиція в мовленнєвому ланцюгу, ступінь реалізації її системних властивостей (словозмінних форм), комунікативна призначеність, прагматичне навантаження та стилістична забарвленість [1: 138], – спробуємо дослідити особливості дієслів із контемпоральною семою та їх функціонування у мовленнєвих актах християнського пророцтва.

Семантика слова представляє собою сукупність смислів, кожен з яких формується шляхом абстрагування від певного класу фрагментів ситуації та виділенням тих семантичних признаков, які являються спільними для даного класу [2: 22]. Аналізуючи тексти пророцтв, звертаємо увагу на дієслова, семантичним признаком яких є контемпоральна сема “relevance to the present”, яка суттєво впливає на значення слова.

Біблійне пророцтво є особливим мовленнєвим жанром, структура якого включає в себе чотири мовленнєві блоки: нагадування про діяння Божественної сили та людини, примноження віри в людини, скерування людини до певного вчинку та майбутні події. Кожен мовленнєвий блок пророцтва містить низку мовленнєвих актів та притаманні їм лексико-семантичні групи дієслів [9: 144].

Особливістю другого блоку мовленнєвого жанру християнське пророцтво, а саме *примноження віри в людини*, є те, що перформативні предикати мовленнєвих актів цього блоку вербалізуються ЛСГ дієслів, до складу семантичної структури яких входить семантична ознака, що передає відношення дії до моменту мовлення, а саме контемпоральна